

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

หนึ่งในรายได้หลักของประเทศไทยได้มาจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยที่รายได้จากการท่องเที่ยวรวมไปถึงจำนวนนักท่องเที่ยวในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา มีอัตราการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นสูงสุดในปี 2558 ซึ่งมีมากถึง 29.88 ล้านคน และสูงสุดเป็นลำดับที่ 7 ของโลก ในส่วนของรายได้และค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามจำนวนนักท่องเที่ยว โดยในปี 2558 มีรายได้ถึง 1.45 ล้านล้านบาท (กรมการท่องเที่ยว, 2559 : หน้า ๘-15) สูงที่สุดเป็นอันดับที่ 10 ของโลก โดยมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 26.35 ต่อปี ซึ่งสอดคล้องกับค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครั้งของนักท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นกัน จากค่าใช้จ่าย 36,061 บาท/คน/ครั้ง ในปี 2552 เพิ่มเป็น 47,272 บาท/คน/ครั้ง ในปี 2557 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558 : หน้า 8) จากข้อมูลของ Travel and Tourism Competitiveness Index ในปี 2558 พบว่าประเทศไทยมีความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวอยู่ในลำดับที่ 35 ของโลก และเป็นอันดับที่ 9 ในภูมิภาคเอเชีย และประเทศไทยยังมีจุดเด่นในด้านทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย (ลำดับที่ 16) แต่ปัจจัยที่เป็นจุดอ่อนสำคัญของการท่องเที่ยวไทยกลับเป็นด้านความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม (ลำดับที่ 116 จาก 141) ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นปัญหาที่สะสมมานานจากนโยบายการเร่งส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่ขาดการเตรียมพร้อมเพื่อรองรับปริมาณการท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวหลัก ๆ ของประเทศ ที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากในแต่ละปี การลงทุนในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการนักท่องเที่ยวมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในขณะที่การบริหารจัดการและการควบคุมกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทั่วถึง ทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ ปัญหาขยะ มลพิษทางน้ำ และระบบนิเวศถูกทำลาย ซึ่งนับเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลง

จังหวัดจันทบุรีเป็นหนึ่งใน 12 เมืองต้องห้ามพลาตา ตามมาตรการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดเมืองรองที่มีศักยภาพและมีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ โดยหนึ่งในแนวทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว คือ พัฒนา พื้นฟู และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทางวัฒนธรรม และที่มนุษย์สร้างขึ้น นอกจากนี้จังหวัดจันทบุรียังอยู่ในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งทะเลตะวันออกที่ประกอบไปด้วยจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด โดยมีเป้าหมายหลักในการพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวชายทะเล

สี่สัปดาห์นอกกระดิ่งสากลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีการเติบโตอย่างสมดุล และยั่งยืน แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดจันทบุรีส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก แม่น้ำ ทะเล และป่าชายเลน เป็นต้น ซึ่งป่าชายเลนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกคุกคามอย่างมาก สภาพป่าชายเลนในปัจจุบันมีสภาพเสื่อมโทรม เนื่องจากการเข้าใช้ประโยชน์จากไม้ป่าชายเลน และมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพื่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ทำให้พื้นที่ป่าชายเลน โดยเฉพาะในจังหวัดจันทบุรีถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่นาเกลือเกือบทั้งหมด (ส่วนส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน, 2556 : หน้า 27) อีกทั้งการท่องเที่ยวและการพักอาศัยในเขตป่าชายเลนยังเพิ่มมลภาวะให้แก่ระบบนิเวศของป่าชายเลนได้โดยตรง ซึ่งในเขตพื้นที่อำเภอขลุงเป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าชายเลนโดยเฉพาะบริเวณปากแม่น้ำเวฬุ ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 2 (ท่าสอน จันทบุรี) มีกิจกรรมท่องเที่ยวชมหิ่งห้อยในเขตป่าชายเลนของกลุ่มน้ำเวฬุ โดยจัดเป็นเทศกาลชมหิ่งห้อยในช่วงเดือนพฤศจิกายนของทุกปี แต่อย่างไรก็ตามจากการสำรวจเบื้องต้น สภาพพื้นที่ของแหล่งชมหิ่งห้อยกลุ่มน้ำเวฬุยังถูกรบกวนจากกิจกรรมของมนุษย์ไม่มากนัก แต่มีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นของจังหวัดจันทบุรี ดังนั้นเพื่อหาวิธีป้องกันและลดผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต และเพื่อสนองนโยบายการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จึงควรสร้างมาตรการการท่องเที่ยวที่ช่วยปกป้องแหล่งท่องเที่ยวในป่าชายเลนให้เสื่อมโทรมลงน้อยที่สุดในระยะยาว โดยการศึกษาครั้งนี้จะใช้การประเมินประชากรของหิ่งห้อยที่พบในป่าชายเลนกลุ่มน้ำเวฬุ รวมไปถึงการวิเคราะห์คุณภาพของแหล่งอาศัยที่เหมาะสมของหิ่งห้อยเหล่านั้น เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการติดตามการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต ซึ่งจะเป็ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการกำหนดมาตรการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมต่อไป

หิ่งห้อยเป็นแมลงมหัศจรรย์ที่สามารถเปล่งแสงได้ เป็นที่ชื่นชอบแก่ผู้พบเห็น สามารถโน้มน้าวให้คนทั่วไปมีความรักในธรรมชาติได้ทางหนึ่ง อีกทั้งยังถูกระบุว่าเป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้ โดยมักพบหิ่งห้อยได้ในพื้นที่ที่ถูกรบกวนจากกิจกรรมของมนุษย์น้อย มีมลพิษทั้งทางบกและทางน้ำต่ำ ซึ่งในปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวที่หันมานิยมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยให้ความสนใจต่อกิจกรรมการชมหิ่งห้อยในเวลากลางคืนเป็นจำนวนมาก ทำให้ปริมาณนักท่องเที่ยวและมูลค่าการท่องเที่ยวโดยมีหิ่งห้อยเป็นส่วนสำคัญเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย แต่การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวชมหิ่งห้อยในประเทศไทยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการสร้างรายได้เป็นหลัก ไม่คำนึงถึงความยั่งยืนและยังขาดความรู้ความเข้าใจด้านชีววิทยา นิเวศวิทยา และพฤติกรรมของหิ่งห้อย จนทำให้ประชากรหิ่งห้อยในแหล่งท่องเที่ยวชมหิ่งห้อยลดน้อยลงไปจนถึงระดับวิกฤต ซึ่งสาเหตุหลักมาจากการทำลายแหล่งอาศัยของตัวหนอนหิ่งห้อยด้วยการปรับปรุงภูมิทัศน์ริมแหล่งน้ำของแหล่งที่พักนักท่องเที่ยว การพัฒนาเปลี่ยนแปลง

พื้นที่ เช่น การขุดลอกคูคลอง การถมดินในแหล่งน้ำ และการกำจัดวัชพืชน้ำ เป็นต้น การเพิ่มปริมาณแสงไฟจากหลอดไฟฟ้าในจุดที่ไม่เคยมีแสงไฟฟ้ารบควมมาก่อน ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการหาคู่ผสมพันธุ์ของหิ่งห้อย และยิ่งไปกว่านั้น การเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวส่งผลต่อการใช้ทรัพยากรอย่างไร้ขีดจำกัด สร้างมลภาวะทางน้ำจากการใช้น้ำอุปโภค-บริโภคที่มากขึ้น ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของสิ่งปฏิกูลและสารเคมีตกค้างในสิ่งแวดล้อม ทำให้คุณภาพของแหล่งน้ำลดลง ซึ่งอาจเป็นสภาวะที่ไม่เหมาะสมต่อการดำรงอยู่ของหิ่งห้อยอีกต่อไป อย่างที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในแหล่งท่องเที่ยวชมหิ่งห้อยที่มีชื่อเสียงที่สุดของประเทศไทย คืออำเภอมะปวย จังหวัดสมุทรสงคราม นั่นเอง

ดังนั้น การศึกษาเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ประชากรหิ่งห้อยควบคู่ไปกับการสร้างมาตรการการท่องเที่ยวชมหิ่งห้อยที่ยั่งยืนในพื้นที่ป่าชายเลนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรเร่งดำเนินการอย่างรวดเร็วที่สุด เพื่อเป็นแนวทางป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาการหายไปของประชากรหิ่งห้อยจากผลกระทบของการท่องเที่ยวเกิดขึ้นมาอีกในพื้นที่อื่นที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ เช่น บริเวณป่าชายเลนลุ่มน้ำเวฬุ บ้านท่าสอน จังหวัดจันทบุรี ความรู้ที่ได้จากการศึกษาประชากรและนิเวศวิทยาของหิ่งห้อยในภาคสนาม ยังสามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวโน้มปริมาณหิ่งห้อยที่จะพบได้ในแต่ละช่วงเวลาของปี เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมในแต่ละช่วงเวลาโดยไม่ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของหิ่งห้อย อีกทั้งความรู้เรื่องปัจจัยทางนิเวศวิทยาบางประการที่เหมาะสมต่อการอาศัยอยู่ของหิ่งห้อยในพื้นที่ ยังอาจช่วยให้เข้าใจถึงความต้องการพื้นฐานของหิ่งห้อย เพื่อปรับปรุงสภาพพื้นที่ที่ประชากรของหิ่งห้อยหายไป ให้กลับมามีหิ่งห้อยใหม่ได้อีกครั้ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงประชากรของหิ่งห้อยในรอบปี บริเวณป่าชายเลนลุ่มน้ำเวฬุ บ้านท่าสอน จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความชุกชุมของหิ่งห้อยกับปัจจัยทางนิเวศวิทยาบางประการ
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์หิ่งห้อยในพื้นที่ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ด้านวิชาการ ทราบสถานภาพชีววิทยา และนิเวศวิทยาของประชากรหิ่งห้อยบริเวณป่าชายเลนลุ่มน้ำเวฬุ บ้านท่าสอน จังหวัดจันทบุรี

2. ด้านนโยบาย สามารถนำไปใช้ในการนำเสนอจัดทำเป็นแผนในการบริหารจัดการพื้นที่ที่มีการแพร่กระจายของหิงห้อย เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนได้

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - ศึกษาประชากรของหิงห้อยที่พบในป่าชายเลน
 - ศึกษาคุณภาพน้ำโดยมีพารามิเตอร์ที่ศึกษาประกอบด้วย อุณหภูมิ ความเป็นกรด-เบส ความเค็ม ปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำ
2. ขอบเขตด้านพื้นที่
 - พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาคือ สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 2 (ท่าสอน จันทบุรี)
3. ขอบเขตด้านเวลา
 - ระยะเวลา 12 เดือน ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 2561 ถึงเดือนมกราคม 2562 โดยเก็บข้อมูล เดือนละอย่างน้อย 1 ครั้ง รวม 12 ครั้ง
 - สํารวจประชากรหิงห้อยในบริเวณพื้นที่สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 2 (ท่าสอน จันทบุรี) ตั้งแต่เวลา 18.00 น. ถึง 22.00 น.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี